

BIBLIJSKA ALEGORIJA U NAZOROVOJ PJESMI CVRČAK

Zorica Jurčević

V. gimnazija, Zagreb
zoricafox@gmail.com

UDK 821.163.42.09Nazor, V.-1
<https://doi.org/10.34075/cs.60.4.7>
Izvorni znanstveni rad
Rad zaprimljen 7/2025.

Sažetak

U radu se prikazuje mogućnost čitanja Nazorove pjesme Cvrčak kao alegoričnoga prikaza odnosa čovjeka i božanske kreacije, reprezentiranoga figurom cvrčka u kojoj se stapa slika svojevrsne edenske atmosfere idile te čovjekova zastranjenja. S obzirom na to da se u Nazorovu tekstu ponavlja motiv sunca, prikazat će se moguća poveznica s biblijskim motivom sunca kao simbolom Boga te konteksta koji iz toga proizlazi. Slijedom navedenoga, biblijski će se kontekst ilustrirati i prikazom čovjeka (zemnika) koji je u Nazorovoj pjesmi, suprotno cvrčku, atribuiran, između ostaloga, mrakom i skrivenošću od sunca. Alegorija će se, dakle, demonstrirati na temelju promatranja možebitnih biblijskih implikacija i asocijacija u tekstu, kako izravnih - tako i neizravnih, s ciljem pružanja uvida u čitanje Nazorova ditiramba kao moguće prezentacije biblijskoga imaginarija.

Ključne riječi: *alegorija, Cvrčak, čovjek, Bog, Biblija*

UVOD

Sva je poezija religiozna. Ako poezija nije religiozna, nije poezija. Sva poezija (izravno ili neizravno) traži Boga¹.

Vladimir Nazor već se kao srednjoškolac počeo baviti književnošću te je unutar pedesetak godina književnoga stvaralaštva koje „neprestano, do kraja, iznenađuje uvijek novim spoznajama, svježom problematikom i novim preokupacijama“² ostvario „jedan od

¹ Alonso Damaso u: Nedjeljko Mihanović, *Ja vjerujem. Poezija religioznog nadahnuća*, Glas Koncila, Zagreb, 2014., 9-10.

² Slavko Goldstein, *Povijest hrvatske književnosti u sedam knjiga*, Mladost, Zagreb, 1978., 227.

najopsežnijih opusa u hrvatskoj literaturi“³. Njegov opus, u kritici smatran autohtonim i nepripadajućim ikakvoj stilskoj formaciji tadašnje moderne⁴, sastavljen je od različitih književnih formi (pjesama, novela, epova, romana, putopisa, članaka, priča i dr.) koje se dijele u nekoliko razvojnih faza⁵. Krešimir Nemeć i dr.⁶ ističu da prvih dvadesetak godina njegovo stvaralaštvo obilježava diletantski duh u traženju svoga puta, zatim nacionalna angažiranost⁷ protkana povijesnim, slavenskim i mitološko-legendarnim motivima (*Slavenske legende*, 1900., *Živana*, 1902., i *Knjiga o kraljevima hrvatskijem*, 1904.), kao i prosvjetiteljska težnja usmjerena prema istarskome puku (*Krvava košulja*, 1905.). Osim toga, ta je stvaralačka faza ispunjena dionizijskom atmosferom slavljenja životnih radosti i panteizmom, koja se, prema autorima, „napaja na vrelu poganskoga klasicizma te starozavjetnih biblijskih tekstova“⁸, što je za ovaj rad značajno jer u toj fazi nastaje zbirka *Lirika* (1910.) u kojoj je objavljena pjesma *Cvrčak*, a koju će se ovdje pokušati dovesti u vezu upravo s biblijskim tekstom. Nadalje, navedeni Nazorov stvaralački period sadrži i reflektivnu liriku okrenutu trubadursko-petrarkističkom pjesništvu i unutarnjem svijetu lirskoga subjekta (*Nove pjesme*⁹,

³ Krešimir Nemeć i drugi, *Leksikon hrvatskih pisaca*, Školska knjiga, Zagreb, 2000., 522.

⁴ Nedjeljko Mihanović, *Pjesničko djelo Vladimira Nazora*, Školska knjiga, Zagreb, 1976., 57-58.

⁵ Vladimir Nazor u *Večernjim bilješkama* (1940.) svoje stvaralaštvo dijeli u nekoliko faza: prva faza 1876. – 1896. (*Priče iz djetinjstva*, *Priče iz ostrva i iz grada*), druga faza 1896. – 1916. (*Slavenske legende*, *Živana*, *Medved Brundo*, *Veli Jože*, *Hrvatski kraljevi*), treća faza 1916. – 1936. (*Arkun*, *Niza od koralja*, *Šarko*) te četvrta faza 1936 – 1941. (*Pastir Loda*, *Zagrebačke novele*). Nazor u svojoj periodizaciji nije spomenuo zbirku pjesama *Intima*, *Lirika*, *Pjesme partizanke*, *S partizanima*, *Legende o drugu Titu*, povijesni roman *Krvava bitka* i dr. (vidi: Miroslav Šicel, *Povijest hrvatske književnosti*, *Knjiga III. Moderna*, Ljevak, Zagreb, 2005., 153).

⁶ Krešimir Nemeć i drugi, *Leksikon hrvatskih pisaca*, Školska knjiga, Zagreb, 2000., 523-524.

⁷ Nedjeljko Mihanović piše da se za Nazora jednoglasno u književnoj kritici isticao njegov „duh nacionalnog energizma, snage, zdravlja i optimizma“ te da je već od svog prvog rodoljubnog zanosa (ponajprije temama praslavenske i starodrevne hrvatske tradicije u *Slavenskim legendama* i *Pjesmi naroda hrvatskoga*) nastupio kao „nacionalni rapsod, bard i poeta valens“, zbog čega je dobio mnoge nazive, poput „rapsod našeg roda“, kako ga je nazvao Milan Marjanović, „pjesnik hrvatske energije“, kako ga je nazvao Antun Gustav Matoš, ili „pjesnik naš sutrašnji“, kako ga je zvala tadašnja nacionalistička mladež (vidi: Nedjeljko Mihanović, Nazorov državotvorni aktivizam, u: Josip Bratulić i Tonko Maroević (ur.), *Nazorovi dani*, *Zbornik radova 1996. – 2002.*, Postira, 2003., 109).

⁸ Isto, 523.

⁹ Drago Šimundža navodi da se sa zbirkom *Nove pjesme* ulazi u „krešendo Nazorove religiozne lirike, koja postiže svoj vrhunac u zbirci *Četiri arhandela*“ te ističe da

1913., *Intima, Pjesni ljuvene*, 1915.), a kasnije se sve češće javlja i alegorijsko pisanje, svijet mistike te izražavanje religioznih čuvstava (ep *Utva zlatokrila*, 1916., zbirka priča *Stoimena*, 1916., *Legenda o svetom Hristoforu*, 1922., zbirka *Pjesme o četiri arhandela*¹⁰, 1927.). Mihanović¹¹ piše kako Nazor nakon „mladenačkih poganskih, diti-rambskih uzbuđenja“ ulazi u fazu duhovne smirenosti u kojoj su sve češći „gotski tonovi kršćanskih, biblijskih, tajanstvenih motiva i zvjezdanih odraza“ koji stoje u suprotnosti njegovu ranijem duševnom nemiru te ističe da su u toj fazi kršćanski motivi u Nazora zamijenili dotadašnje pogansko-ditirampske. Iako je takav obrat u tadašnjoj kritici dočekan s neodobravanjem, čak i prešućivanjem književne i estetske vrijednosti Nazorove intimne lirike religioznoga tona¹², velik broj Nazorovih pjesama religiozno-duhovne tematike svrstan je u antologijske, posebice iz zbirke *Pjesme o četiri arhandela* (npr. *Geokarp, Njezin san, Mistični brak, Štap, Jaram*). Bonaventura Duda je za Nazora izrekao da je „najizrazitiji hrvatski religiozni

se religiozno, u različitom intenzitetu, javlja i u desetak drugih zbirki koje su se pojavile između ovih dviju (vidi: Drago Šimundža, Odrizi vjere i nevjere u hrvatskoj književnosti: Vladimir Nazor — religiozni pjesnik, *Crkva u svijetu: Crkva u svijetu*, 18 (1983.) 1, 65).

¹⁰ O navedenoj zbirci Nazor piše: „U njima se moji mladenački i s prirodom često spojeni bogovi preobraziše, produhoviše i premjestiše u više krajeve; a dok se ja približavam šezdesetj, kao da oni sve jače odmiču u dubinu neba. Ne mogu ih slijediti, i jedva ih čujem, dok izgubih zbog njih vezu što me spajala s tлом dračavim al čvrstim“, ističući vlastito odmicanje od prijašnjega poganskog prema duhovnom (vidi: Nedjeljko Mihanović, Nazorova lirika religioznoga nadahnuća, u: Josip Bratulić i Tonko Maroević (ur.), *Nazorovi dani, Zbornik radova 1996. – 2002.*, Postira, 2003., 10-11).

¹¹ Isto, 7.

¹² Naime, kako navodi Nedjeljko Mihanović, tadašnja građansko-liberalna i ljevičarska kritika, kao i ona marksistička, izražavala je negodovanje prema duhovnoj poeziji i religioznoj tematici, čak poričući svaki estetski smisao takvoga stvaralaštva (vidi: Isto, 13-14). Nadalje, Duško Kečkemet također izdvaja negativne kritike Nazorova stvaralaštva, npr. Miroslava Krležu koji je njegovu liriku smatrao zastarjelom, Antuna Branka Šimića koji je književnu vrijednost vidio samo u njegovim antologijskim pjesmama, Antu Tresića Pavičića koji je kritizirao njegovo oponašanje Victora Hugoa, tj. djela *Usnuli Boz* u Nazorovoj *Ruti Moapki*, te Nikolu Ivanišina koji ističe ravnodušnost novije javnosti i kritike prema Nazorovu stvaralaštvu zbog toga što je „zlosretno preobimna“ (vidi: Duško Kačkemet, Priče iz djetinjstva Vladimira Nazora, u: Josip Bratulić i Tonko Maroević (ur.), *Nazorovi dani, Zbornik radova 1996. – 2002.*, Postira, 2003., 121). O kritici Nazorova stvaralaštva piše i Miroslav Šicel koji izdvaja da su prigovori jednoga dijela kritike bili upućeni tome da su Nazorovi radovi „previše knjiški, da je često racionalni, konstruktivistički moment naglašeniji u njegovoj literaturi od emocionalnih intenziteta, odnosno da mu je potreba za stvaranjem bila jača od želje za doživljavanjem“, u čemu se ponovo ističe kritika prema preobimnosti njegova stvaralaštva (vidi: Miroslav Šicel, *Povijest hrvatske književnosti, Knjiga III. Moderna*, Ljevak, Zagreb, 2005., 165).

pjesnik¹³, a takva izjava ne bi trebala čuditi s obzirom na to da je Vladimir Nazor u svim svojim stvaralačkim fazama pisao poeziju religiozne tematike¹⁴, stoga nisu neočekivane ni moguće biblijske implikacije u njegovoj pjesmi *Cvrčak*.

Iako je naslov pjesme vjerojatno motiviran pjesnikovim odrastanjem u bračkom zavičaju jer, kako piše Jevgenij Paščenko, „Cvrčak s otoka to je i glas prošlosti koja se taložila u pučkoj tradiciji i koju je osluškiavao budući pjesnik još u djetinjstvu“¹⁵, u radu će biti prikazana moguća metarazina teksta usredotočena na biblijske implikacije i moguću alegoričnost teksta koja iz toga proizlazi. Navedeni Nazorov ditiramb objavljen je u mladenačkoj zbirci *Lirika* (1910.) koju obilježava pretežito dionizijska atmosfera i dionizijski doživljaj prirode, ali je prisutno i uranjanje u religioznost koja se prezentira u zbirci dvojako – kao ispovijed i kajanje te kao misterij spiritualnoga svijeta¹⁶. Odnosno, i u nominalno poganskoj fazi

¹³ Prema don Stanko Jerčić, Vladimir Nazor – pjesnik, vjernik, domoljub – uz 120. obljetnicu rođenja, u: Josip Bratulić i Tonko Maroević (ur.), *Nazorovi dani, Zbornik radova 1996. – 2002.*, Postira, 2003., 31.

¹⁴ Primjerice, u zbirci pjesama *Knjiga o hrvatskim kraljevima* (1904., 1912.) ističu se pjesme religiozne tematike *Grgur Ninski*, *Molitva na moru*; u zbirci *Lirika* (1910.) pjesme *Ave Maria...*, *Nepoznato*, *U ognjici*, *Ruta Moapka*, *Žene galilejske*, *Prognanik*; u zbirci *Nove pjesme* (1913.) pjesme *Maris stella*, *Uskrs*, *Planinske pjesme*, *Bog u šumi*, *Kriješ*, *Stablo*, *Atlantida*, *Kupina što gori*, *Među zvijezdama*; u zbirci *Intima* (1915.) pjesme *Glas*, *Moj svijet*, *Ja vjerujem*, *Passiflora*, *Hramovi*; u zbirci *Pjesni ljuvene* (1917.) pjesma *Molitva*, u zbirci *Niza od koralja* (1922.) pjesme *Stupovi*, *Metamorfoza*, *Uzašašće*, *Angelus*, *Avel*; u zbirci *Pjesme o četiri arhandela* (1927.) pjesme *Graditelji*, *Rafael*, *Lijek Gospodnji*, *Nevidljivi*, *Bijele noći*, *Via crucis omnium peccatorum misserimi*, *Legenda o oholu srcu*, *Večernja zvona*, *Uriel*, *Mistički brak*, *Novi svijet*, *Duhovi*, *Most nad morem*, *Tijelovo*, *Mihail*, *Kaplja*, *Miholjdan*, *Novi čovjek*, *Gabriel*, *Vjesnik*, *Miranda*, *Uza stuba*, *Klečanje*, *Zvijezda mora*, *Svečev cjelov*, *Brat mali*, *Božić*, *Oče naš*, *koji jesi na nebesi*; u zbirci *Deseterci* (1930.) pjesme *Kula sanja*, *Kule na oblaku*; u zbirci *Pjesme o bratu Gavanu i o seki Siromaštini* (1931.) pjesme *U Božjem snu*, *Moj župnik stari*, *Komet*; u zbirci *Pjesme u šikari*, *iz močvare i nad usjevima* (1932.) pjesme *Zvona*, *Dante*, *Bez Boga*, *Dva glada*, *Tristia*, *Gospa sviju sanja*, *Srparjska pjesma*, *Večernje pjesme*, *Pravi glas*, *Kod franjevacu*, *K Bogu!*, *Svet!*; u zbirci *Plime i oseke* (1942.) pjesme *Uništenje*, *Naš Krist*, *Luciferov pad*, *Očinstvo*, *Ruho*, *Atom*, *Slom*, *Mrtvi i živi*, *Vjernik*, *Antistoik*, *Nagrada*, *Jasle i križ*, *Sitost*, *Jehova*; u zbirci *Riječi u oluji* (1942.) pjesme *Nebesa*, *Nepreda*, *U vihoru*, *Dušni dan*, *Blagoslivljanje usjeva*; u zbirci *Posljednja žetva* (1949.) pjesme *Posljednja žetva*, *Kada?*, *U neke dane*. Od pjesama nevrštenih u zbirke ističu se pjesme *U hramu*, *Nevidljivi svijet*, *Soneti*, *Crkvica*, *Vječno disanje*, *Svibarj* te posthumno objavljene pjesme *Molitva*, *Onamo!...*, *Čovjek*, *Antihrist*, *Lucifer*, *Ljubav*.

¹⁵ Jevgenij Paščenko, Mitološka simbolika u Nazorovu stvaralaštvu, *Časopis Hrvatskih studija*, 7 (2011.) 1, 143.

¹⁶ Lada Žigo, Nepoznati Vladimir Nazor: Ja vjerujem. Poezija religioznog nadahnuća, Vladimir Nazor: od poganina do kršćanina, *Vijenac*, 561-562 (2015.).

Nazorova stvaralaštva, kako ju on sam naziva¹⁷, pronalazi se religiozna tematika, stoga će se u radu otvoriti mogućnost čitanja Nazorova ditiramba *Cvrčak* kao alegorijskoga prikaza odnosa čovjeka i Boga. U Nazorovim djelima svakako su primjetna egzistencijalna pitanja poput odnosa ljudskoga i božanskoga, tjelesnoga i duhovnoga, dihotomije života i smrti, provizornosti čovjeka u vremenu te intelektualne dvojbe o besmrtnosti i prekogrobnoj tajni¹⁸, a vidljivo je da iako je Nazor sam sebe u prvoj fazi stvaralaštva oslovljavao poganinom, nacionalistom i mistikom¹⁹, u njegovim se djelima često (posebice npr. u zbirci *Pjesme o četiri arhandela*) iskazuje upravo kršćanski svjetonazor. Premda je u Nazora primjetno poznavanje grčko-rimske, staroegipatske i indijske mitologije, kao i sklonost panteizmu, neizostavni su brojni kršćanski motivi u njegovim djelima²⁰. Odnosno, religijska perspektiva Nazoru nimalo nije strana²¹, počevši od njegova kršćanskoga odgoja pa sve do osobnih doživljaja Boga, opisanih npr. u autobiografskoj priči *Andeo u zvoniku*, a kasnije i u zbirci *Pjesme o četiri arhandela*. Takva bi se perspektiva mogla prepoznati i u pjesničkom tekstu *Cvrčak* premda se on, kako je već istaknuto, svrstava u „pogansku“ fazu Nazorova stvaralaštva, no „poganluk o kojemu govori pjesnik nije u biti ateistički, nego životni odraz Nazorove mladosti“²², njegovih unutarnjih dilema i borbi.

Glavna je poruka pjesme *Cvrčak* radost sunca i ljepota prirode, kao „temeljna obilježja poganske vizije“²³, no usprkos tome što se u

¹⁷ Prema Drago Šimundža, Odrzi vjere i nevjere u hrvatskoj književnosti: Vladimir Nazor — religiozni pjesnik, *Crkva u svijetu: Crkva u svijetu*, 18 (1983.) 1, 53.

¹⁸ Nedjeljko Mihanović, *Ja vjerujem. Poezija religioznog nadahnuća*, Glas Koncila, Zagreb, 2014., 8–9.

¹⁹ Vladimir Nazor, *Sabrana djela*, Mladost, Zagreb, 1977., 15–16.

²⁰ Jasna Šego i Krešimir Žižek, Religiozni motivi u stvaralaštvu Antuna Gustava Matoša, Milana Begovića i Vladimira Nazora, *Croatica Christiana periodica*, 41 (2017.) 80, 207–222.

²¹ I u Nazorovu proznom stvaralaštvu javljaju se biblijska tematika i biblijski motivi. Primjerice, u putopisu *Od Splita do piramida* (1942.) prvi susret s Egiptom opisan je pomoću biblijskoga imaginarija: „Na što me podsjeća ona žena, uspravna, u dugoj haljini i s ibrikom na glavi? Onaj red kamila i magarca što ih tjera starac bijele brade? Ona majka što u hladu kupa dijete u mirnoj vodi jezcerceta ovičena trstikama? Na znam zašto i kako, al samo slike i uspomene iz Staroga zavjeta motaju mi se po glavi, lebde mi pred očima.“ Citat preuzet iz: Andrea Sapunar, Narativno-deskriptivna struktura Nazorove putopisne proze u: Josip Bratulić i Tonko Maroević (ur.), *Nazorovi dani, Zbornik radova 1996. – 2002.*, Postira, 2003., 98.

²² Drago Šimundža, Odrzi vjere i nevjere u hrvatskoj književnosti: Vladimir Nazor — religiozni pjesnik, *Crkva u svijetu: Crkva u svijetu*, 18 (1983.) 1, 61.

²³ Isto, str. 62–63.

literaturi većinom pronalazi da se stihovi pjesme ne mogu svrstati u religijsko-kršćanske poruke, ne treba ih nužno shvaćati suprotno. Primjerice, Ina Gjurgjan navodi da se u pjesmi *Cvrčak* „propituje uloga i smisao čovjeka u svijetu“²⁴, a Drago Šimundža da se u pjesmi nalazi moralno-moralistički prizvuk, odnosno ukazuje se na prisutnost, između ostaloga, i filozofsko-etičke tematike, ne nužno samo dionizijske²⁵. Motivi radosti života i ljubavi prema zemlji ne bi trebale biti isključivo oznake poganstva, a već je ovdje spomenuto da u njegovoj zbirki *Lirika* iz 1910. godine postoji čak izravna reliđijska inspiracija. Nazor je bio „mistik i mitik – poganin i kršćanin u isto vrijeme“²⁶, lirik i pripovjedač, a nedvojbeno je bio i religiozni pjesnik, gdje „mitsko i profano u njegovim pjesmama spontano uranja u mistično i religiozno“²⁷ te se međusobno isprepleću čovjekova zemaljska htijenja i religiozne težnje. U tome se vidi da Nazor nije zaboravio svoje religiozne temelje te su u njegovu stvaralaštvu od 1910. do 1913. primjetne česte religiozne inspiracije²⁸ i općenito ispunjenost zbirki vjerskim nadahnućem. Dapače, kako ističe i Drago Šimundža, Nazor je bio jedan od „najplodnijih i najuspješnijih hrvatskih pjesnika izvan takozvanoga katoličkog kruga koji se uz druge teme i motive cijeloga života nadahnjivao religijskom i religioznom mišlju i tematikom“²⁹. Također, u Nazorovim se pismima upućenim Ljubomiru Marakoviću otkriva da Nazor piše o filozofsko-teološkoj pozadini svojih književnih djela, kao i o svojim religioznim uvjerenjima, odnosno da navedena pisma „vjerodostojno pokazuju njegovu dušu prožetu duhovnim i kršćanskim vrijednostima koje je unosio i u svoja djela i pjesme“³⁰. S obzirom na to da se i u zbirki *Lirika* nalazi nekoliko religioznih pjesama (npr. *Ave Maria*, *U ognjici*, *Ruta Moapka*, *Žene Galilejke*, *Prognanik*), može se pretpostaviti da je religijski utjecaj ostavio traga u Nazorovu mladenačkom pjesništvu. Taj se utjecaj, kako će se u radu prezentirati, može bitno

²⁴ Ina Gjurgjan, Vladimir Nazor – pjesnik hrvatske moderne, u: Josip Bratulić i Tonko Maroević (ur.), *Nazorovi dani, Zbornik radova 1996. – 2002.*, Postira, 2003., 47.

²⁵ Drago Šimundža, Odrzi vjere i nevjere u hrvatskoj književnosti: Vladimir Nazor – religiozni pjesnik, *Crkva u svijetu: Crkva u svijetu*, 18 (1983.) 1, 62.

²⁶ Isto, 48.

²⁷ Drago Šimundža, Odrzi vjere i nevjere u hrvatskoj književnosti: Vladimir Nazor – religiozni pjesnik, *Crkva u svijetu: Crkva u svijetu*, 18 (1983.) 3, 259.

²⁸ Isto, 264.

²⁹ Drago Šimundža, *Bog u djelima hrvatskih pisaca. Vjera i nevjera u hrvatskoj književnosti 20. stoljeća*, Matica hrvatska, Zagreb, 2004., 284.

³⁰ Božidar Nagy, Vladimir Nazor u recepciji studenta Ivana Merza, *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, 73 (2018.) 1, 40.

prepoznaje i u njegovu ditirambu *Cvrčak*, u kojemu se primjećuju pojedini izravni biblijski motivi, ali i mnoge moguće asocijativno-analoške odrednice koje upućuju na biblijski tekst, zbog čega bi se navedeni ditiramb mogao čitati alegorično.

1. SUNCE I VODA KAO ALEGORIJA BOGA

Kako je Nazor očito bio obrazovan o antičkim klasicima, vidljiv je utjecaj antike i u pjesmi *Cvrčak*, ponajviše u pjesničkoj vrsti ditiramba, ali i u prenošenju duha ditirampske poezije pjevanjem o suncu, mediteranskom krajoliku i dionizijskim motivima³¹. Međutim, u ovom će se radu pokušati ilustrirati prisutnost biblijskih motiva i biblijskoga imaginarija na temelju kojih će se otvoriti mogućnost alegoričnoga čitanja Nazorova ditiramba. Počne li se već od klasifikacije pjesme kao ditiramba (termina koji se izravno spominje i u samom *Cvrčku*³²), lirske pjesme izvođene u antici u čast Dioniza, grčkoga boga vina, alegorijska poveznica mogla bi postojati već u motivu vina jer u tekstu je cvrčak, analoški, *pjan*, no ne od vina, već od sunca („Ja sam danas ispio sunce plamno (...)/ Zemniče, ja sam pjan (...)“³³). Budući da se motiv sunca u Nazorovu religioznom pjesništvu doista pojavljuje u povezanosti s kontekstom kršćanskoga Boga³⁴ (npr. u pjesmi *Tkač*, *Božić*, *Vjesnik*, *Podizanje*, *Vjernik*), isti će se motiv u pjesmi *Cvrčak* pokušati povezati s biblijskim tekstom³⁵ u kojemu je Bog često označen upravo suncem, npr. kao „sunce i

³¹ Zdravka Martinić-Jerčić, *Recepcija antike u odabranim primjerima hrvatskog pjesništva dvadesetog stoljeća*, *Kroatologija* 7 (2016.) 2, 102-116.

³² U stihu „(...) Kao voda tišinom razl'jeva se./ Sunčani ditiramb“ upravo je motiv sunca sintagmatski spojen s hvalospjevom, što je karakteristično za biblijski tekst gdje se Bogu često izriče slava (npr. u Iz 25, 1: „Jahve, ti si Bog moj, uznosim te, tvoje ime slavim (...)“ ili u Ps 100: 4: „Uđite s hvalama na vrata njegova,/ u dvore njegove s pjesmama,/ hvalite ga, ime mu slavite!“). Iako bi ovdje 'u prijevodu' jezično više odgovarala sintagma „božanski ditiramb“ (nasuprot Božji/sunčev ditiramb), tj. onaj koji se odnosi na božanstvo, pripada božanstvu ili ima odlike božanstva, to pridonosi argumentaciji da bi se motiv sunca mogao promatrati simbolom kršćanskoga Boga, kako ovaj rad ima namjeru ilustrirati.

³³ Svi stihovi pjesme *Cvrčak* izdvojeni su iz sljedećega izdanja: Dragica Dumović Markusi i Sandra Rosetti-Bazdan, *Književni vremeplov. Čitanka za prvi razred gimnazije i četverogodišnjih strukovnih škola*, Profil, Zagreb, 2019.

³⁴ Drago Šimundža također primjećuje da, primjerice, „vrela vječne svjetlosti“ u Nazorovoj pjesmi *Stablo* (1913.) „metaforično upućuje na kršćansko ozračje i osobnog Boga“, dakle prepoznaje poveznicu motiva svjetlosti s kršćanskim Bogom (vidi: Drago Šimundža, *Bog u djelima hrvatskih pisaca. Vjera i nevjera u hrvatskoj književnosti 20. stoljeća*, Matica hrvatska, Zagreb, 2004., 257).

³⁵ Svi citati biblijskoga teksta u ovom radu preuzeti su s Online Biblija, <https://biblija.ks.hr>. (Posljednji put pristupljeno 17. 10. 2025.)

štit“ (Ps 84, 11), „sunce spasenja“ (Mal 4, 2), „Mlado sunce³⁶ s visine da obasja one što sjede u tmimi“ (Lk 1: 78-79) i dr.

Moguća simboličnost sunca kao Boga mogla bi se locirati i u motivu 'cvrčkove p'janosti' suncem - a ne, dionizijski, vinom, evocirajući stih iz Poslanice Efežanima 5, 18 u kojemu stoji: „ne pijajte se vinom u kojem je razuzdanost, nego – punitite se Duhom!“. Posebice je to značajno u kontekstu Nazorova teksta jer je cvrčak nakon činova ispijanja sunca i gutanja žara sunčanoga konfiguriran tjelesnom hiperbolizacijom i transformacijom, točnije somatizacijom prirode³⁷: „I žilice su moje nabrekle ko potoci./ U utrobi se mojoj ljuljuška more tamno./ Na leđima mi šuma, što nagli trgnu srh./ Dv'je st'jene, dva obronka postase moji boci./ A glava – gorski vrh“ te: „I osjećam u sebi, gdje struje šumne r'jeke,/ Šumore zelen-luzi svjetlošću obasjani,/ Klokoće vrelo, more pjeni se i krkoči./ Modri se grožđe, i zri bobulja sure smreke./ Niz bor se smola toči.“ Može se reći da je njegovo tijelo ulaskom sunca u nj sačinjeno od prirode, biva jedno s prirodom ili je odraz prirode, što asocijativno podsjeća na biblijske pasuse koji tematiziraju sjedinjenje Boga i čovjeka, odražavanje Boga i njegova Duha u čovjeku (npr. „A svi mi koji otkrivenim licem odrazujemo slavu Gospodnju, po Duhu se Gospodnjem preobražavamo u istu sliku – iz slave u slavu, 2Kor 3, 18), čak i potpunu preobrazbu čovjeka pod utjecajem Boga (npr. „Dakle, je li tko u Kristu, nov je stvor. Staro uminu, novo, gle, nastala!“; 2Kor 5, 17). Isto tako, u 1Kor 6, 17-20 pronalazi se sljedeće: „A tko prione uz Gospodina, jedan je duh! (...) Tijelo vaše hram je Duha Svetoga koji je u vama (...) Proslavite dakle Boga u tijelu svojem!“ Sličnost se ovdje ne temelji samo na motivu sjedinjenja već i u ideji tijela kao lokusa himne Bogu jer u Nazorovu ditirambu cvrčak iskazuje upravo stapanje tijela i prirode unutar čega se posebice zaziva sunce.

³⁶ Motiv Mladoga sunca koristi i Nazor u pjesmi *Vjesnik* za koju je biskup Mijo Škvorc, prema Božidaru Nagyu, rekao da je „vrhunac hrvatske religiozne lirike u kojoj je sadržana sva mariologija“ (vidi: Božidar Nagy, Vladimir Nazor u recepciji studenta Ivana Merza, *Obnovljeni Život: časopis za filozofiju i religijske značnosti*, 73 (2018.) 1, 51). U njoj se motiv Mladoga sunca odnosi na Isusa Krista u sličnom kontekstu svjetlosti koja, kao i u *Cvrčku*, nadjačava mrak. U navedenoj se pjesmi lirski subjekt obraća Gospi: „– Zdravo!/ Ti puna radosti./ Ljudima jednom stajat ćeš pred očima, Ko mira znak, ko izvor utjehe./ Imat ćeš mjesec pod nogama. Mlado/ Sunce će tebi sijati u naručju“. Navedeno pokazuje da je Nazor nesumnjivo dobro poznao biblijske tekstove te da su religijski motivi itekako prisutni u njegovu stvaralaštvu.

³⁷ Slično se pronalazi u Nazorovoj pjesmi *Svet* (1920.), u kojoj lirski subjekt zahvaljuje Bogu te je vidljiva promjena u tijelu uzrokovana onim nebeskim: „Pjevaju nebeski krugovi/ U mojijem žilama, Gospode./ I osjećam da bivam čist/ Ko kristal, i mek kao vosak, / I lagan ko list“.

Štoviše, sunce je simbolički označeno atribucijom buđenja i svojevrsnoga oživljavanja, npr. u stihovima „Oh, sunca, sunca, sunca./ Još led mi noge trni./ Pred očma još se crni/ Odurni zimski san³⁸“, gdje se narativ o buđenju iz mraka poklapa s biblijskom atribucijom Isusa Krista koji je svojim uskrsnućem 'pobijedio' tamu (smrt). Poveznicu motiva sunca s osobom Isusa Krista moguće je prepoznati i u Nazorovoj sintagmi „sunčana sveta krv“ koja „rominja s vedra neba ko kiša od iskara“, osobito jer se u pjesmi nalazi u kontekstu pozivanja čovjeka da izađe iz tame u svjetlost („Izađi! - Što se kriješ pod krošnjom, u rupama!“) što je simptomatično biblijskom narativu o Isusu³⁹. Dapače, u biblijskom je tekstu Isus nazvan suncem, točnije „svjetlošću svijeta“ (Iv 8, 12), onim koji će pobijediti mrak i donijeti spasenje onima koji u njega vjeruju, npr. „Ja – Svjetlost – dođoh na svijet da nijedan koji u mene vjeruje ne ostane u tami“ (Iv 12, 46). Taj pasus, kao i u radu već izdvojeni pasus iz Evanđelja po Luki 1, 78-79 u kojem se Isus naziva Mladim suncem, vrlo je indikativan za tekst pjesme *Cvrčak* jer u njemu je čovjek (zemnik) atribuiran upravo motivom mraka („Zaprznio te mrak/ po zemlji sipaš žuč“). Kontekst mraka sugerira se i u već navedenom primjeru čovjekove skrivenosti pod krošnjom, u rupama, a koji bi se

³⁸ Motiv smjene topline i hladnoće, kako primjećuje Pavao Pavličić, bit će Nazorov motiv u nizu lirskih, dramskih i novelističkih djela, a iskazuje Nazoru privlačnu misao da se u svijetu neprestano odvija borba svjetla i tame, dobra i zla. Isto ističe i Slavko Goldstein koji piše da se Nazor u gotovo svim svojim djelima bavi tematikom odnosa dobra i zla, tj. svjetla i mraka (vidi: Slavko Goldstein, *Povijest hrvatske književnosti u sedam knjiga*, Mladost, Zagreb, 1978., 240). Također, Pavličić navodi kako u mitološkom spjevu *Živani* (1902.) pjesnik dolazi na kraju do zaključka da se sve u prirodi zbiva radi čovjeka (oslovljenim zemnikom kao u *Cvrčku*, op. a.). Isto tako, ističe i da su u *Živani* ljudi prikazani predodređenima za velike stvari te da čovjek svojim djelovanjima presudno utječe na nebeska zbivanja i sudbinu kozmosa, što smatra udaljavanjem od žanra mita. Štoviše, Pavličić lik Črta, zlog boga u *Živani*, dovodi u moguću vezu sa zmijom koja je prevarila Adama i Evu (vidi: Pavao Pavličić, *Što je Nazorova Živana?*, *Croatica*, Zagreb, 37(57) (2013.), 16-19). To pokazuje da bi se ponegdje i u nominalno mitološkim Nazorovim tekstovima moglo pronaći temelja za prepoznavanje kršćansko-reliigijskih motiva i tematike.

³⁹ U Bibliji se Isusova krv, prolivena na križu, prikazuje otkupiteljskom, spasiteljskom za ljudski rod te se Isus, kao što će u radu biti prikazano, povezuje sa svjetlošću, npr. u 1Iv 7: „Ako u svjetlosti hodimo,/ kao što je on u svjetlosti,/ imamo zajedništvo jedni s drugima/ i krv Isusa, Sina njegovog,/ čisti nas od svakoga grijeha“. Drago Šimundža navodi da je Krist i inače zanosio Nazora, što je posebice vidljivo u njegovim *Biblijskim legendama* iz zbirke *Lirika*, poemi *Via crucis* iz zbirke *Pjesme o četiri arhandela* i pjesmi *Naš Krist* iz zbirke *Plime i oseke*. (vidi: Drago Šimundža, *Bog u djelima hrvatskih pisaca. Vjera i nevjera u hrvatskoj književnosti 20. stoljeća*, Matica hrvatska, Zagreb, 2004., 282). Stoga je simboličko-metaforička prisutnost kristolike atribucije i u pjesmi *Cvrčak* svakako moguća.

mogao također asocijativno povezati i s biblijskim motivom skrivanja Adama i Eve među stablima u edenskom vrtu. Osim toga, cvrčak zove čovjeka pozivom „Izađi!“, dok u Knjizi Postanka 3, 9 Bog „zovne čovjeka: »Gdje si?«“, aludirajući njegovu skrivenost i potrebu da izađe. Oba primjera povezana su s kontekstom iznevjerenosti čovjekove iskonske uloge čuvanja kreacije⁴⁰, a posljedično i činom skrivanja te odvajanja od sunca/Boga.

S druge strane, cvrčak je antitetički atribuiran činovima ispijanja sunca plamnoga, gutanja žara sunčanoga te težnjom za izlaskom izvan mraka. Shodno tome, u sintagmama „sunce plamno“ i „žar sunčani“ prepoznaje se odrednica plamena/ vatre što, ponovo, jest atribucija biblijskoga Boga, npr. Heb 12, 29: „Jer Bog je naš ogranj što proždire“. U skladu s potonjim, u Nazorovu se ditirambu pronalaze stihovi u kojima cvrčak cvrči dok „sunce s neba lije na zemlju žar i plam:/ “Zemniče, ja sam himna što bruji za oltarom,/ Dok šuti gordi hram“, koji bi mogli evokativno upućivati na biblijsku sliku Božjega lijevanja ognja na grešnike, npr. Sodomu i Gomoru u Knjizi Postanka 19, 24: „Jahve zapljušti s neba na Sodomu i Gomoru sumpornim ognjem“ ili konačan sud u Knjizi Otkrivenja 16, 8: „I suncu je dano da pali ljude ognjem“. Naime, na takav kontekst može bitno upućuju i iduća dva prethodno navedena Nazorova stiha koja uključuju motiv brujanja himne za oltarom i šutnju kao odgovor, odnosno ponovo bi se mogla prepoznati, na razini alegorije, odvojenost čovjeka od Boga⁴¹. Na to se nadovezuje i sljedeći stih u kojemu se pronalazi cvrčkov poziv čovjeku da izađe na sunce iz mraka krošnje i rupâ, gdje se motivom rupâ⁴² dodatno pojačava slika čovjekove skrivenosti. Nadalje, poveznica Boga i vatre značajna je ovdje i zato što se u Nazorovu tekstu vatra javlja u okviru koncepta žedanja, gladovanja i vječne mladosti: „Al žeda nek ti bude velika, ljuta glad⁴³“.

⁴⁰ U Nazorovu ditirambu pronalazi se da je čovjek rođen da bude „grm što gori, luk napet, plamen mač“ te da bude „čil i jak“ i da u njedrima nosi „radosti zlatni ključ“, što oslikava snažnoga pojedinca čija je uloga donositi radost na zemlju te ju, u skladu s tim, čuvati, a u Knjizi Postanka 2, 15 piše da je Adam stavljen u edenski vrt da ga „obrađuje i čuva“, u čemu je vidljiva sličnost namijenjene čovjekove uloge u odnosu na stvoreni svijet.

⁴¹ Motiv brujanja himne i šutnje kao odgovora kasnije se u radu drugačije pristupa, no ponovo s biblijske perspektive.

⁴² Motiv rupa u Bibliji javlja se također katkad u kontekstu čovjekova skrivanja u rupama pred Jahvinim gnjevom (npr. Iz 2, 19 – 21; Jr 16, 16-17; Otk 6, 15).

⁴³ Prethodno stihu „Al žeda nek ti bude velika, ljuta glad“ stoji stih „Sv’jet je lijep, a život dar je s neba“, u čemu je vidljiva antiteza ljepote stvorenoga svijeta i njezine narušenosti u obliku negativnoga prikaza ljudskih esencijalnih potreba, što asocira prikaz obraćanja Boga Adamu u Knjizi Postanka 3, 17-19 nakon počinjenja grijeha i skrivanja od njega, gdje stvorena zemlja postaje za Adama i zbog Adama

/ Pa gutaj vatru moju i siši mlijeko moje i bit ćeš sveder mlad“, odnosno čovjeka-zemnika imperativno se upućuje na izvor vječnoga života, što se može značenjski povezati s osobom Isusa Krista koji je u Bibliji, osim motivom žeđanja („Tko je žeđan, neka k dođe meni i pije“, Iv 7, 37), predstavljen i izvorom žive vode kao simbolom besmrtnosti⁴⁴, npr. u sceni sa Samarijankom („A tko bude pio vode koju ću mu ja dati, ne, neće ožednjati nikada: voda koju ću mu ja dati postat će u njemu izvorom vode koja struji u život vječni“, Iv 4, 13-14). Osim toga, imperativno-optativna forma koja se u izdvojenom Nazorovu primjeru pojavljuje („nek ti bude“) također je bliska biblijskom izrazu u kojemu se često koriste izrazi s česticom „neka“, a posebice izraz „neka bude“. Isto tako, Nazorovi motivi mlijeka i sisanja iz gore navedenoga citata, koji asocijativno prizivaju sliku novorođenčeta, mogu se povezati s biblijskim imaginarijem o duhovnom mlijeku vječnoga života iz 1Pt 2, 2-3: „Kao novorođenčad žudite za duhovnim, nepatvorenim mlijekom da po njemu uzrastete za spasenje, ako ste doista okusili kako je dobar Gospodin.“ Odnosno, i Nazorova zemnika i čovjeka u Bibliji upućuje se na izvor vječnoga života, a budući da je život u Nazorovu tekstu nazvan darom s neba, cijeli bi se kontekst o izvoru vječnoga života mogao poistovjetiti s biblijskim pasusom iz Rim 6, 23 gdje se ističe da „dar Božji jest život vječni u Kristu Isusu, Gospodinu našem“.

Dodatna mogućnost povezanosti motiva sunca i vode s biblijskim kontekstom otvara se i u stihu Nazorova ditiramba „Slava zemlji i suncu i talasu“ koji podsjeća na početnu rečenicu kršćanske molitve „Slava Ocu i Sinu i Duhu Svetom“, gdje je Sin, kao i sunce kod Nazora, stavljen na drugo mjesto u poretku, dok je talas (od grč.⁴⁵ *Thallasa* > more) kao potencijalna oznaka Duha Svetoga

prokleta, posebice u vidu preživljavanja: „Zemlja neka je zbog tebe prokleta: s trudom ćeš se od nje hraniti svega vijeka svog! Rađat će ti trnjem i korovom,/ a hranit ćeš se poljskih raslinjem./ U znoju lica svoga/ kruh svoj ćeš jesti/ dokle se u zemlju ne vratiš (...)“. S obzirom na to da se u nastavku Nazorova stiha javljaju upravo gustativne slike „Pa gutaj vatru moju i siši ml'jeko moje,/ i bit ćeš sveder mlad“, vidljivo je da se čovjeku nudi rješenje njegove tjelesne ograničenosti, metaforično i smrtnosti, u vidu povratka izvoru vječnosti, a navedeno je povezano s biblijskim konceptom Isusa Krista kao izvora vječnoga života, npr. „Jer plaća je grijeha smrt, a dar Božji jest život vječni u Kristu Isusu, Gospodinu našem“ (Rim 5, 23).

⁴⁴ Isto tako, motiv vode može se povezati sa samim Bogom koji se u Bibliji naziva „izvorom žive vode“ (Jr 2, 13), što upućuje i na stih Nazorova ditiramba u kojem se metaforičko gutanje vatre i sisanje mlijeka povezuje s vječnom mladošću; metaforičkom besmrtnošću.

⁴⁵ U Nazorovu je *Cvrčku* jasno vidljiv utjecaj antičke (grčke) književnosti – od književne vrste ditiramba, dionizijske atmosfere, hvalospjeva suncu i prirodi do izrav-

na zadnjem. Naime, u Bibliji se Duh Sveti kao Isusova ostavština povezuje na više mjesta s vodom, primjerice u Otk 22, 17: „I Duh i Zaručnica govore: ‘Dođi!’ I tko ovo čuje, neka rekne: ‘Dođi!’ Tko je žedan, neka dođe, neka zahvati vode života zabadava!“ ili u Iv 7, 37-39: „U posljednji, veliki dan blagdana Isus stade i povika: ‘Ako je tko žedan, neka dođe k meni! Neka pije koji vjeruje u mene! Kao što reče Pismo: ‘Rijeke će žive vode poteći iz njegove utrobe!’⁴⁶ To reče o Duhu kojega su imali primiti oni što vjeruju u njega“. Dakako, i sam poziv „Dođi!“ iz izdvojenoga pasusa (Otk 22, 17) asocira Nazorov „Izađi!“ jer se javljaju u gotovo istom kontekstu – ispijanju vode⁴⁷ ili sunca, ovdje moguće figurativno Isusa Krista.

S obzirom na to da se u Nazorovoj pjesmi spominju i izravni biblijski motivi grma koji gori, napetoga luka te plamenoga mača, može se iz svega navedenoga zaključiti da je prisutan biblijski imaginarij. Naime, Bog se Mojsiju u Bibliji objavio u obliku grma koji gori, ali ne izgara, sugerirajući ideju vječnosti, a motiv plamenoga mača javlja se u Knjizi Postanka 3, 24 u kontekstu raskola, odvajanja čovjeka i Boga u edenskom vrtu, što su slike koje se mogu prepoznati i u Nazorovu *Cvrčku*. Uz navedeno, u Nazorovu tekstu pronalazi se da je čovjek stvoren da bude „čil i jak“, tj. da bude „grm što gori⁴⁸, luk napet⁴⁹, plamen mač“, što su, kako je navedeno, izravni biblijski

nih motiva lika Pana iz grčke mitologije ili zmajeva zuba iz grčkih legendi o Kadmu i Jazonu, stoga ne čude i leksičke posuđenice poput talasa u značenju mora.

⁴⁶ Navedeni biblijski pasus: „Rijeke će žive vode poteći iz njegove utrobe!“, koji se u biblijskom narativu odnosi na Isusa Krista, pronalazi se na razini motiva i u Nazorovu tekstu: „U utrobi se mojoj ljuljuška more tamno“ ili „I osjećam u sebi, gdje struje šumne r’jeka“, odnosno ilustrira se preobrazba cvrčka pod utjecajem ispijanja i gutanja sunca, ponovo u skladu s prikazom ljudske preobrazbe pod utjecajem Duha Svetoga u biblijskom narativu.

⁴⁷ Motiv vode nastavlja se u Nazorovu ditirambu i u motivima kaplje rose te indirektno kaplje žuta soka koje cvrčak zahtijeva imperativno („Dajte mi“) s namjerom da njegov glas dobije veću i novu snagu. Povezano s time, u biblijskom se kontekstu odrednica snage često pripisuje Duhu Svetom, npr. u Lk 1, 35: „Duh Sveti sići će na te i sila će te Svevišnjega osjeniti (...)“, u Dj 1, 8: „Nego primit ćete snagu Duha Svetoga koji će sići na vas (...)“ ili u Rim 15, 13: „A Bog nade napunio vas svakom radošću i mirom u vjeri da izobilujete u nadi snagom Duha Svetoga“.

⁴⁸ Motiv grma što gori javlja se i u Nazorovoj pjesmi *Sni sadašnjosti* (1902.) te *Kupina što gori* (1913.), gdje je lirski subjekt „Kupina što gori, a ne sagorijeva“, tj. vidljivo je religiozno nadahnuće i religijski temelj koji Nazor nerijetko prožima svojim tekstovima.

⁴⁹ Motiv napetoga luka također bi se mogao povezati s biblijskim kontekstom jer eliptični oblik podsjeća na oblik duge koja je u Bibliji simbol Božjega zavjeta čovječanstvu, no možda se još više može odnositi na luk kao biblijski simbol čovjeka kove, ali posebice Božje snage, moći i pobjede, primjerice u Hab 3, 9: „Otkrivaš

motivi, a koji bi se u ovom okviru mogli tumačiti iskonskom ulogom originalnoga čovjeka - koja je i u biblijskom i u Nazorovu narativu iznevjerena – uloga očuvanja primordijalne božanske kreacije u koju je utkana ideja života, besmrtnosti i komunikacije s Bogom.

2. SLIKA SVIJETA I ČOVJEKA

I pjeva: „Sv'jet je lijep, a život dar je s neba!“

Kako je već argumentirano, čovjek je u Nazorovu ditirambu atribuiran mrakom, skrivenošću od sunca i sipanju žuči, odnosno odvajanjem od njegove praiskonske uloge nositelja, kako se navodi u ditirambu, zlatnoga ključa radosti⁵⁰. Iako se stvaranje čovjeka u *Cvrčku* povezuje s motivom nicanja iz zuba ljutoga zmaja kao dijela grčke mitologije, primjetno je kako se prikazuje stvaranje čovjeka s jednom svrhom te potom svojevrsni čovjekov gradacijski pad. To se posebice vidi u sljedećim strofama:

... Izadi – ti, koj' niknu iz zuba ljuta zmaja,
Da budeš grm što gori, luk napet, plamen mač,
Al raznježi ti dušu milinje cvjetnog maja,
Al omekša ti srce jesenjih voda plač.

... Zaprznio te mrak,
Po zemlji sipaš žuč.
A tebe zemlja rodi da budeš čil i jak,
Da nosiš u njedrima radosti zlatni ključ.

svoj luk i otrovnim ga strijelama sitiš. Bujicama rasijecaš tlo, planine dršću kad te vide (...)“ ili u Otk 6, 1-2: „I vidjeh: kad Jaganjac otvori prvi od sedam pečata, začujem gdje prvo od četiri bića govori glasom kao gromovnim: »Dođi!« Pogledam, a ono konj bijelac i u njegova konjanika luk. I dan mu je vijenac te kao pobjednik pođe da pobijedi“.

⁵⁰ Velimir Visković također piše da se u Nazorovoj zbirci *Lirika*, u ciklusu o *Kentaurima* neizravno naznačuje da je odsutnost božanskoga započela „ljudskom eksploatacijom prirode i s organiziranjem primitivnog ljudstva u efikasnu i samodostatnu društvenu zajednicu, što se može tumačiti i kao neizravna kritika modernog doba (...)“. Osim toga, ističe da se u pjesmi *Cvrčak* (te pjesmi *Pontus*) javlja lirski subjekt koji sam za sebe ili pod maskama uspostavlja „ekstatično jedinstvo s totalitetom“, odnosno javlja se ideja jedinstva i povezanosti svega postojećega. Drugim riječima, tematika odnosa božanskoga i ljudskoga te pokušaji oporavka njihova narušenoga odnosa pojavljuje se u Nazora i u drugim pjesmama (npr. u pjesmama *Pontus*, *Čempres*, *Podne*) (vidi: Velimir Visković (ur.), *Hrvatska književna enciklopedija*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2010., 409).

U istaknutim stihovima vidljiv je prikaz razloga kreacije čovjeka – da bude snažan te nositelj radosti, a zatim je vidljiva promjena, odvajanje od početne slike. Potonje bi se moglo sagledati biblijskom slikom pada čovječanstva, počevši od prvostvorenca Adama pa nadalje. Takvom čitanju mogao bi pridonijeti i motiv harfe u Nazorovu *Cvrčku* koji se pojavljuje u kontekstu odnosa neba i zemlje⁵¹, točnije mogućega prekida toga odnosa. Harfa, atribuirana i riječju „golema“, u Nazorovoj je pjesmi sačinjena od napetih sunčevih žica koje idu od neba pa do zemlje, koje sjaje i mnogo ih ruku dira, pa se može na temelju metaforičke sinonimičnosti Boga kao sunca, pretpostaviti slika povezanosti zemaljske kreacije i neba kao izravnoga očitovanja „transcendencije, moći, vječnosti i svetosti“⁵². Odnos neba i zemlje ilustriran je, primjerice, u stihovima „Nebesa zabrujaše,/ I sluša zemlja sva“, što evocira (starozavjetnu) komunikaciju Boga i čovjeka, a „brujanje“ se u ovoj pjesmi pojavljuje i u cvrčkovoj izjavi „Zemniče, ja sam himna što bruji za oltarom,/ Dok šuti gordi hram“, gdje motiv šutnje u kontekstu obraćanja Boga priziva biblijski stih „Ali je Jahve u svojem svetom hramu:/ nek' zemlja sva zašuti pred njime!“ (Hab 2: 20)⁵³. Šutnja se javlja u istom kontekstu u nastavku Nazorovih stihova: „Nebesa zabrujaše,/ I sluša zemlja sva/ Mir je na vodi, muk je u docu i luzima“ te je odmah zatim motiv šutnje preobražen u vidu straha od prestanka komunikacije: „Bojiš se, zemljo majko, da onim pod prstima/ Ne zamre pjev sunčani, žica se ne prekine“⁵⁴. Dakle, prikazana je slika svijeta unutar kojega je pri-

⁵¹ Ina Gjurgjan također povezuje motiv harfe s istim odnosom, a o kontekstu harfe u *Cvrčku* kao žica koje povezuju nebo i zemlju zaključuje da „Čovjek postoji tek onda kada ima vezu s Nebom i sa Zemljom“ i „Čovjek zato ne smije dozvoliti da se nit što vezuje Zemlju i Nebo pod njegovim prstima prekinu, jer izgubi li vezu sa svojom duhovnošću, izgubit će vezu i sa svojom pravom prirodom, dakle i sa samim sobom“. Autorica također u pjesmi *Cvrčak* ističe motiv sunca i označava ga simbolom životne energije, točnije kazuje u tom kontekstu da „Tek čovjek okrenut Suncu, ispunjen životnom snagom i energijom, potpun je čovjek“ te to smatra možda i temeljnom idejom koja prožima čitavo Nazorovo pjesništvo (vidi: Ina Gjurgjan, Vladimir Nazor – pjesnik hrvatske moderne, u: Josip Bratulić i Tonko Maroević (ur.), *Nazorovi dani. Zbornik radova 1996. – 2002.*, Postira, 2003., 60). Vidljivo je i u njezinim tvrdnjama da se polazi od toga da je motiv čovjeka u *Cvrčku* prožet duhovnim i težnjom okrenutosti prema suncu u kojemu se nalazi život.

⁵² Jean Chevalier, *Rječnik simbola*, Nakladni zavod MH, Zagreb, 1983.

⁵³ Moguća poveznica Boga i šutnje prepoznaje se u prvoj i zadnjoj strofi Nazorove pjesme u stihovima „Kao voda tišinom razl'jeva se./ Sunčani ditiramb“, gdje se, osim već u radu istaknute atribucije Boga kao vode, pronalazi hvalospjev suncu unutar konteksta tišine.

⁵⁴ Sličan motiv prekida harmoničnoga odnosa čovjeka i prirode, točnije izvrtanja toga odnosa potaknutoga čovjekovom sebičnošću javlja se u Nazorovoj priči *Šuma*

sutno odvajanje čovjeka-zemnika od izvora života (sunca) te potencijalni prekid komunikacije sa Stvoriteljem, ostvarenim i u motivu „zemlje majke“ koji se također može dovesti u vezu s biblijskim tekstom na temelju prikaza stvaranja Adama od zemaljskog praha u Knjizi Postanka. S potonjim se povezuje i Nazorov naziv *zemnik* kao onaj kojega je zemlja majka rodila da vlada na zemlji, što bi se moglo prepoznati u već istaknutim stihovima: „A tebe zemlja rodi da budeš čil i jak“ ili „Da budeš grm što gori, luk napet, plamen mač“, a što je u skladu s biblijskom ulogom prvostvorenoga čovjeka da bude „gospodar svoj zemlji“, kako se pronalazi u Knjizi Postanka 1, 26.

Nastavno na motiv harfe, ona je u Starom zavjetu često prikazivana kao instrument kojim se slavi Bog, npr. „Slavite Jahvu na harfi/ na liri od deset žica veličajte njega!“ (Ps 33, 2), a kao instrument Boga pojavljuje se u Knjizi Otkrivenja (npr. 5, 8; 14, 2 i 15, 2) u kontekstu pjevanja Božje pjesme ili pjesme Bogu. Čin pjevanja pjesme poklapa se zapravo s ‘radnjom’ Nazorova ditiramba jer cvrčak pjeva, a u njegovoj se pjesmi ističe opijenost i transformiranost suncem, slavljenje sunca i zazivanje sunca, na što se upućuje, poziva ‘mrakom zaprznuti’ čovjek-zemnik. Moglo bi se argumentirati da sama cvrčkova pjesma i njegov doživljaj prirode, čiju ljepotu kreacije on osjeća unutar sebe i sačinjen je od nje, simbolizira raspoloženje i atmosferu edenskoga vrta⁵⁵, „vrta Božjega“ (Ez 28, 13), u kojemu je vladalo jedinstvo svih stvorenja, narušeno potom čovjekovim padom u grijeh, u tamu. Odnos tame i svjetlosti u pjesmi identificira i Ina Gjurgjan koja ukazuje na prisutnost simbolizacije ne samo lika cvrčka nego i cijele Nazorove pjesme u kojoj se, prema autorici, zvukovnošću podcrtava tema o cvrčkovu pjevu kao simbolu „borbe između sila Svjetla i Tame“⁵⁶ te se podcrtava

bez slavuja (1935.) u kojoj se na kraju odvija kaos u obliku podivljale šume u kojoj se životinje međusobno kolju, a biljke ispuštaju otrovne sokove, u čemu Sanja Franković prepoznaje odjeke „kršćanske eshatologije: kraj šume, alegorije svijeta, a sve to će se dogoditi ako ljudi unište život na Zemlji, vođeni grijehom sebičnosti“ (vidi: Sanja Franković, *Maslina i sveti lug: Nazorove mitske teme i motivi*, Bibliofil, Zagreb, 2012., 198).

⁵⁵ Atmosfera edenskoga vrta možda se ponajbolje vidi u Iz 51, 3: „Jest, Jahvi se sažalio Sion, / sažalile mu se njegove razvaline. / Pustaru će njegovu učiniti poput Edena, / a stepu poput vrta Jahvina. / Klicanje i radost njim će odjekivat’, / i zahvalnice i glas hvalospjeva.“ Na temelju izdvojenoga pasusa može se zaključiti da je Eden bio pun izobilja, biljnoga i životinjskoga svijeta, plodnoga tla (antiteza pustari i stepi), kao i mjesto radosti te hvalospjeva, u čemu su vidljive sličnosti s Nazorovim *Cvrčkom*.

⁵⁶ Ina Gjurgjan, Vladimir Nazor – pjesnik hrvatske moderne, u: Josip Bratulić i Tonko Maroević (ur.), *Nazorovi dani, Zbornik radova 1996. – 2002.*, Postira, 2003., 49.

raspoloženje koje se u Nazorovu pjesništvu vrlo često u velikoj mjeri „semantizira, da i samo postaje smislom pjesme“⁵⁷. Ditirampsko raspoloženje cvrčkove opijenosti prirodom i životom, ali i povremeni pad raspoloženja i ritma u prikazu čovjeka tako se u *Cvrčku*, prema autorici, može sagledati zasebnim simbolom koji afirmira navedenu tematiku pjesme o borbi između Svjetlosti i Tame, a koju ovaj rad u tom smislu povezuje s biblijskim motivima, tj. odnosom Boga (sunca) i čovjeka (mraka). Ono što Gjurgjan ističe jest Nazorovo estetičko načelo, vidljivo i u pjesmi *Cvrčak* - ritam, zvuk i glazba te secesionistički stil iskazan sugestivnom ritmičnošću, euritmičnošću i ritualnim ponavljanjem obrazaca. Smatra da je, stilski, Nazorov ditiramb vrhunac umijeća u uporabi onomatopejske aliteracije, izmjena kratkoga i dugoga stiha kojima se postiže euritmičnost, korištenju retoričke parafraze, amblematike, klasičnih motiva (Pan), bajkovitih mitema (ljuti zmaj, zlatni ključ), slika iz prirode, alegorije i hiperbole, a posebice u izgradnji simbolike pomoću sugestivnih pjesničkih slika⁵⁸, o čemu je i u ovom radu riječ. Nazor je posebice isticao izražajnu vrijednost aliteracija, odnosno općenito je u pisanju tražio osobitosti pojedinih glasova koji dobivaju svoj puni smisao tek u riječima u kojima „predstavljaju svojevrsno jedinstvo smisla i značenja“⁵⁹. U *Cvrčku* bi se takvo spajanje smisla, značenja i aliteracije moglo primijetiti, primjerice, u ponavljanju glasova s, c i č u ključnim motivima pjesme: sunce - sunčani, sunčane, sunčana sveta te cvrčak - cvrči na čvoru crne smrče jer cvrčak je u pjesmi označen poput glasnika 'dobre vijesti' o revitalizirajućoj (gotovo uskrisiteljskoj) moći sunca, dok motiv smrče odmah u početku glasovno asocira riječ smrt, kojom će u pjesmi metaforički biti obilježen čovjek-zemnik. Posebice treba istaknuti da je doživljaj svijeta u *Cvrčku* spojen sa snažnom sposobnošću evokacije⁶⁰ - prizivanja, čak i metaforičkog oživljavanja slike svijeta, svedene ovdje na uspomenu sjedinjenosti čovjeka i prirode, što se u radu argumentiralo mogućom implikacijom edenskoga vrta. Odnosno, cijeli Nazorov ditiramb, i na sadržajnoj i na stilskoj razini, prikazuje temeljni smisao i ideju pjesme - polarizirajući odnos između cvrčka kao simbola prirode, životne radosti i snage, tj. života (svjetlosti) te čovjeka kao simbola

⁵⁷ Isto.

⁵⁸ Isto, 60.

⁵⁹ Vlatko Pavletić, *Kako su stvarali književnici*, Školska knjiga, Zagreb, 1956., 248.

⁶⁰ Pavao Pavličić snagu Nazorove evokacije ističe prvenstveno u spjevu *Živana*, ali navodi da se nalazi i u pjesmama *Cvrčak*, *Maslina* te drugim pjesmama toga ciklusa (vidi: Pavao Pavličić, *Što je Nazorova Živana?*, *Croatica*, Zagreb, 37(57) (2013), 36).

otuđenosti od prirode, a time i od samoga sebe. U okviru navedenoga Mirko Žeželj prirodu u zbirci *Lirika* označava simbolom, slikom, projekcijom vlastitoga 'ja'⁶¹, na temelju čega se ponovo može izdvojiti ključna dihotomija Nazorova ditiramba – cvrčkov 'ja' metonimiziran prirodom, svjetlošću i životom te čovjekov 'ja' atribuiran odsustvom potonjega, zbog čega postaje projicirana slika sebe samoga – mrak. Takav se odnos svjetlosti kao atribucije Boga i tame kao atribucije čovjeka pronalazi, osim u ovdje već navedenim biblijskim pasusima, i u npr. Iv 3, 19: „Svjetlost je došla na svijet,/ ali ljudi su više ljubili/ tamu nego svjetlost/ jer djela im bijahu zla“, što se poklapa s Nazorovim tekstom u kojemu je čovjek 'zaprznut mrakom' i 'po zemlji sipa žuč'.

U skladu s tim, čovjek je u Nazorovu ditirambu prikazan odvojeno od sunca i u suprotnosti atributima čilosti i jakosti za što je stvoren da bude. U pjesmi se spominje motiv vječne mladosti, koji se asocijativno povezuje sa životom i snagom⁶², dakle mogla bi se pretpostaviti biblijska slika stvaranja čovjeka kao onoga koji je trebao biti vječno mlad, odnosno besmrtn. Osim toga, čovjek je u Nazorovu tekstu stvoren da nosi u „njedrima radosti zlatni ključ“⁶³, što može asociirati sintagmu „Radosna vijest“, tj. evanđelje o kraljevstvu Božjem. Zbog svega istaknutoga, čitajući Nazorova *Cvrčka* iz perspektive biblijske alegorije, moguće je konstruirati sliku svijeta u kojemu se čovjek odvojio od vlastitoga Stvoritelja i prebiva u tami te ga se poziva na vraćanje izvoru života i njegovoj iskonskoj ulozi. Drugim riječima, Nazorov ditiramb, koji podsjeća na „odjeke staroga svijeta“⁶⁴, mogao bi se alegorijski čitati kao prikaz božanske kreacije od koje se čovjek odvojio, a na koju ga se nanovo poziva – na povratak ideji svijeta začetog u edenskom vrtu. Zato iako je cvrčak glavni nositelj poruke Nazorova ditiramba o slavljenu sunca i života, važna je i uloga čovjeka unutar toga konteksta te se u *Cvrčku* pronalazi spoj zemaljske i ontološke perspektive, a svakako moguće i religijske.

⁶¹ Mirko Žeželj, *Tragom pjesnika Vladimira Nazora*, Stvarnost, Zagreb, 1973., 177.

⁶² U Bibliji se snaga spominje oznakom upravo mladih ljudi, npr. u Izr 20, 29: „Ljepota je mladićima njihova snaga (...)“ ili u 1Iv 2, 14: „Napisah vama, mladići, jer ste jaki (...)“.

⁶³ Isus je u Knjizi Otkrivenja 1, 13 opisan odjeven „u dugu haljinu, oko prsiju opasan zlatnim pojasom“ što nije izravna poveznica sa 'zlatnim ključem radosti u njedrima', no mogla bi biti indirektna povezanost na temelju oznake Isusa kao radosne vijesti o vječnom životu na koji potencijalno ukazuje, kako je u radu iskazano, i Nazorov cvrčak.

⁶⁴ Drago Šimundža, Odrzi vjere i nevjere u hrvatskoj književnosti: Vladimir Nazor — religiozni pjesnik, *Crkva u svijetu: Crkva u svijetu*, 18 (1983.) 1, 62.

Sličan koncept pronalazi se u Nazorovu ditirambu *Io Pean*⁶⁵ koji već u naslovu sugerira sličnost s *Cvrčkom* (grč. *pean* - vrsta himne). Protagonist je pjesme također životinja (ptica) koja, u duhu ditirampske poezije, slavi zemlju te kao i Nazorov cvrčak zaziva sunce (koje naziva „oče“). Nadalje, dolazi iz mraka u svjetlost („Iz tamne spilje dođoh, iz carstva vječnog mraka/ Da izgorim na vatri tvojega sjajnoga traka“) i pjeva svoju pjesmu o zemlji uzalud. Osim gotovo istih motiva poput „sunce plam lije ognjem s oka“; „O sunce, sunce oče/ Rastopi zlato svoje:/ Ko žice zvučne sjajne/ U grlo lij ga moje“; „Opio sunčev me žar“; „A život pun je čara,/ A zemlja sva je l'jepa“; „Sved slava sunašcu“; „Sved slava zemljici“; „A zemlju, majku staru, prenuo nagli srh“ i dr., u tekstu se nalazi i motiv zemnika koji je „šaka zemskoga praha“ i gleda prema nebu kojim se iskri „božansko vječno sjeme“ i „Osjeća: pred njim trepće:/ Sunčana zvučna nit“. Dakako, i u ditirambu *Io Pean* glavni je motiv sunce, a primjetne su poveznice s biblijskim tekstom jer se pronalaze slike težnje duše prema suncu/nebu, prinosa žrtve suncu, ognjenih konja, duge te općenito motiva božanskoga. Iako je možda nedovoljno da se i taj ditiramb čita alegorično, razvidno je da Nazor čak i unutar dionizijske atmosfere svojih pjesama umeće religijske motive, što pokazuje da je religijska dimenzija prožeta njegovim zbirka.

Miješanje poganskoga i kršćanskoga Nazoru, dakle, nije strano te bi se moglo reći da se u njegovu stvaralaštvu često provlači ideja ukazivanja na probleme čovjeka i svojevrсна žudnja za konačnom pobjedom dobra⁶⁶. Drago Šimundža⁶⁷ piše da je u svojim djelima Nazor potvrdio da vjeruje u Boga te iako je on s vjerom miješao vlastite intimne imaginacije, lirske doživljaje, idealističke osjećaje, mitsko-mističke vizije i sl., nikada u svom stvaralaštvu nije nijekao Boga, što je bilo jedno od tipičnih obilježja razdoblja modernizma. Autor navodi da se miješanje mitskoga i religioznoga pronalazi već u njegovoj prvoj zbirci *Slavenske legende* koje iako su posvećene mitskim bogovima, sadrže biblijske doživljaje i slike⁶⁸. Osim u *Slavenskim legendama* spajanje mitskog i religioznog pronalazi se, na

⁶⁵ Svi citati pjesme *Io Pean* preuzeti su sa *Sunčana mjesečina. Mala antologija Nazorovih pjesama*. Dostupno na stranici <https://www.calameo.com/read/007508294012b5307ad65>, 26–30.

⁶⁶ Drago Šimundža, primjerice, ističe pjesme *Geneza* (1913.) i *Dušmanin* (1930.), u kojima pronalazi mogući rascjep pjesnikove ličnosti na dionizijski-doživljajnu i religiozno-refleksivnu dvojnost (vidi: Drago Šimundža, *Odrzi vjere i nevjere u hrvatskoj književnosti: Vladimir Nazor — religiozni pjesnik, Crkva u svijetu: Crkva u svijetu*, 18 (1983.) 1, 49).

⁶⁷ Isto, 51.

⁶⁸ Npr. bog Perun koji se obraća narodu iz oblaka kao starozavjetni Jahve, motiv zazivanja 'novog Bića, Imena novog!', što se odnosi na Isusa Krista, te biblij-

razini etičke problematike ljudskoga života, dualizma borbe dobra i zla, ali i (novozavjetne) poruke opraštanja i suživota, primjerice u priči *Arkun* i epovima *Utvi zlatokrili*, *Medujedu Brundi* i *Živani*, o kojoj slično primjećuje Pavao Pavličić (vidi fusnotu 38). Prožimanje mitskog i religioznog nastavlja se i u drugim fazama Nazorova stvaralaštva, pa se i u djelima nacionalne tematike (npr. u *Pjesmi o narodu hrvatskome*, *Starim istarskim baladama*, *Hrvatskim krajevima*, priči *Veli Jože*, romanu *Krvavi dani*) mogu pronaći religijski motivi poput molitve, isticanja važnosti vjere u borbi naroda za slobodu, lika Krista koji je dio hrvatske duše, tj. općenito vjerskoga elementa kao važnoga dijela povijesti hrvatskoga naroda. U *Biblijskim legendama* Nazor pak spaja biblijske priče s vlastitim vizijama, odnosno stvara vlastite legende na temelju biblijskih događaja, a, primjerice, u romanu *Pastir Loda* unutar mitsko-povijesne tematike prožima religijske komponente u obliku prikaza lika pastira Lode koji je, prema Zvezdani Raos⁶⁹, svjedok propadanja stare helenске kulture i rađanja nove – kršćanske Također, naglašava da je Nazorova ukorijenjenost u mediteransku tradiciju pojačana biblijskom i kršćanskom tradicijom⁷⁰ koja je vidljiva u Nazorovoj poeziji, no također, kako je ovdje samo kratko navedeno, u Nazorovu proznom stvaralaštvu.

Vidljivo je da je religijsko itekako prisutno u Nazorovim književnim tekstovima, odnosno da u Nazora bez dvojbe „ima duboko religioznih stihova, čudorednih misli i duhovnih poticaja“⁷¹. Prisutnost kršćansko-religioznoga u pjesmi *Cvrčak* stoga nije neočekivana te se, između ostaloga, iskazuje u obliku moguće alegorične slike p(r)ozivanja zastranjenoga čovjeka kako bi se vratio skladu praiskonske božanske kreacije.

ZAKLJUČAK

Zbog mnogih izravnih motiva i potencijalnih neizravnih biblijskih implikacija prisutnih u Nazorovu *Cvrčku* u ovom se radu otvorila mogućnost čitanja navedenoga ditiramba kao alegorijske slike odnosa božanske kreacije i čovjeka koji se od nje odvojio. Počevši od motiva sunca kojemu se u Nazorovu tekstu pripisuju odrednice

ske parafraze poput „Ti smaknu, a On reče: ‘Ne ubij!’“ koja se nalazi u odjeljku *Slavenskih legendi* nazvanom *Prorok*.

⁶⁹ Zvezdana Raos, *Mediteranska baština u Nazorovu romanu Pastir Loda*, *Časopis za hrvatske studije*, 7 (2011), 157-167.

⁷⁰ Isto, 158.

⁷¹ Drago Šimundža, *Bog u djelima hrvatskih pisaca. Vjera i nevjera u hrvatskoj književnosti 20. stoljeća*, Matica hrvatska, Zagreb, 2004., 283.

izvora života, transformacije tijela te poveznice neba i zemlje, što se poklapa s božanskom osobom prvenstveno Isusa Krista, pa do slike čovjeka-zemnika koji je u mraku, odvojen od svoje iskonske uloge, i kojega se poziva na povratak izvoru, može se iščitati određeni biblijski imaginarij. Cvrčkova pjesma naglašava 'pjanost' suncem, sjedinjenje sa zemaljskom kreacijom, figurativno uskrsnuće iz mraka, a istovremeno prikazuje čovjeka kao antitezu svemu navedenom jer se skriva u mraku pod krošnjama, sipa žuč po zemlji i 'zaprznut' je mrakom. Takva se slika udaljavanja čovjeka od ljepote božanske kreacije te Boga općenito pronalazi i u biblijskom narativu, već u Knjizi Postanka u prikazu iskonskoga grijeha Adama i Eve zbog kojega su izbačeni iz edenskoga vrta. Povratak edenskom vrtu i stablu života omogućen je vjerom u Isusa Krista, u biblijskom tekstu često označenim motivom sunca, što se može figurativno uočiti u Nazorovu ditirambu cvrčkovim zazivanjem upravo sunca, opijenošću suncem, oživljenošću suncem te pozivanjem čovjeka da izađe iz mraka na sunce. Osim nekolicine izravnih biblijskih motiva, u Nazorovu se tekstu tako asocijativno mogu prepoznati određene biblijske implikacije kojima je potom moguće formirati sliku hvalospjeva Boga i kritike čovječanstvu.

BIBLICAL ALLEGORY IN NAZOR'S POEM CVRČAK
(THE CRICKET)

Abstract

The paper presents the possibility of reading Nazor's poem *The Cricket* as an allegorical depiction of the relationship between man and divine creation, represented by the figure of a cricket in which the image of a kind of Edenic atmosphere of idyll and man's deviation merge. Given that the motif of the sun is repeated in Nazor's text, a possible connection with the biblical motif of the sun as a symbol of God and the context that arises from it will be presented. Following the above, the biblical context will also be illustrated by the depiction of man (the earthling) who in Nazor's poem, in contrast to the cricket, is attributed, among other things, with darkness and hiding from the sun. The allegory will therefore be demonstrated based on the observation of possible biblical implications and associations in the text, both direct and indirect, with the aim of providing insight into the reading of Nazor's dithyramb as a possible presentation of biblical imagery.

Keywords: allegory, cricket, man, God, Bible